

TE TIRITI O WAITANGI.

TE UPOKO TUATAHI

(Na A. T. NGATA, M. A., LL.B.)

Ko nga kupu enei o te Upoko Tuatahi o te Tiriti o Waitangi.

Te Upoko Tuatahi—

“Ko nga Rangatira o te Whakaminenga, me nga Rangatira katoa hoki kihai i uru ki taua Whakaminenga, ka tuku rawa atu ki te Kuini o Ingarangi ake tonu atu te Kawanatanga katoa o o ratou whenua.”

He kupu torutoru noa enei, engari he motu katoa. He tapaetanga tenei na nga Rangatira Maori ki te Kuini o Ingarangi mo ake tonu atu i te Kawanatanga katoa o o ratou whenua. He aha taua mea i tapaetia ra e ratau? He aha taua mea i tukuna paraparatia ra e ratau mo ake tonu atu? Ko te Kawanatanga o o ratau whenua. Kei pohehe koutou ki te tikanga o era kupu na “o o ratou whenua,” ka penei he take whenua. Kaore. Ko tona tikanga ko “o o ratou rohe, takiwa ranei.” Ko te kupu pakeha kei te reo pakeha o tenei wahi o te Tiriti, “territories.”

He aha te “Kawanatanga”? Ko te kupu pakeha he ‘Sovereignty,’ a ko te kupu pakeha mo tenei hanga mo te Kingi mo te Kuini ranei, he “Sovereign”—e rite ana ki te kupu Maori he “Ariki Tapairu”—a e kii ana ko te tino mana, ko te “Sovereign Power” o te iwi pakeha kei te Kingi, Kuini ranei, me tona Runanga, e kii nei ko te Paremata. Ka marama i kona te aronga o tenei kupu “Kawanatanga”, e whakahuatia nei i tenei upoko o te Tiriti, ara, ko te tino mana o te Iwi, i whakamaui e ana tikanga ki nga ringa o te Kuini me tana Runanga Paremata. Ko te Paremata ki te hanga i nga ture mo te tinana tangata, mo te whenua; mo te ora, mo te mate; mo te hara, mo te noho pai; mo te ahua katoa o te noho a te tangata i te ao. Ko nga Minita o te Kawanatanga, ko nga Apiha, ko nga Tari i raro i o ratau mana, ko nga Kooti ko nga Poari, ko nga Kai-whakawa, ko nga Piri himana, ko nga Kai-tirotiro ko nga Kai-ruuri ko nga Kura ko nga hohipera, ko era atu o nga ropu whai-mana, ko ratau nga kai-whakahaere, nga kai-pupuri, nga kai-whakatutuki i nga ture i hangaia e te Paremata. I hangaia e te Paremata nga ture mo nga tangata katoa